

MODELUL FINLANDEZ, CA SISTEM EDUCAȚIONAL PENTRU PREDAREA RELIGIEI

Drd. Roxana Maria OBREJA

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

This article focuses on the subject of religious education in the Finnish state schools. In the first part of this research I will present the context, the debates, the challenges related to religious education, the role and mission of the Church in terms of religion in Finland and the status of religion in a European context. Regarding religious education, Finland is a northern example, it is a different model from the other EU member states, a decisive role belongs to the parents. The Finnish model differs from other models of the Nordic countries, for example the Swedish one, but has similarities to the Austrian model. The roots of this model date back to 1920 when it was required that at the primary level the religion class be made in accordance with the majority religion of the pupils. The predominant model of religious education is in accordance with its own beliefs and at the same time it is defined as non-confessional, and teachers are not allowed to introduce religious practices during classes. In the second part of this article, I present the important steps in the history of religious education in the Finnish state schools, I highlight the legislative approaches, the contemporary legal framework, the status and the curriculum of religious education in Finland. I will also highlight the characteristics of religious education in the Finnish system, aspects related to classroom textbooks and details of the professional training of religious teachers.

Keywords: religious education in European context, RE in Finland, legislative clarifications, religious freedom, religion teachers, church mission.

Context: dezbateri și provocări

Finlanda este exemplul nordic în ceea ce privește predarea religiei (RE¹) în UE². Dialogul dintre religii într-o societate pluralistă a fost un factor ce a condus la autonomie religioasă. Educația religioasă a câștigat o dublă importanță: națională și europeană. Corpurile guvernamentale europene, precum Consiliul Europei sau Curtea

¹ RE – pe parcursul acestui articol vom folosi și această abreviere utilizată la nivel internațional, pentru a evita o repetiție oboșitoare.

² Grace Davie, *Religion in Modern Europe. A Memory Mutates*, Oxford, Oxford University Press, 2000, p. 90.

Europeană a Drepturilor Omului, au arătat o atenție deosebită educației religioase. În Finlanda au existat multe dezbateri referitoare la modul în care se desfășoară RE și la modelul de RE³. Ministerul de Interne a publicat în 2008 o programă în care au fost evidențiate dificultățile și minusurile și s-a stabilit că unul din scopurile întâlnirii la nivel de Minister este îmbunătățirea relațiilor etnice.

Pentru ca acest deziderat să fie concretizat s-a reliefat ca atât majoritatea, cât și minoritățile religioase să învețe și să cunoască despre religii și culturi diferite⁴. La un nivel mai practic, școlile funcționează ca un fel de barometru social, unde schimbarea și oglindirea pluralismului cultural și religios în creștere al unei societăți sunt de netrecut cu vederea⁵.

Aceste experiențe s-au transformat în motive importante pentru întâlnirile culturale, și un teren real de verificare pentru politicile multiculturale ale unei țări și de integrare a copiilor și a tinerilor proveniți din medii culturale diferite⁶. În școlile de stat, educația este una formală și promovează valorile culturale ale societății care oferă acesteia o identitate națională. În definirea identității naționale și culturale care în context european este foarte des supusă schimbărilor rapide, educația are un rol esențial. Finlanda este descrisă ca o țară conservatoare, cu o populație monolitică, însă în ultima perioadă s-a inventariat o creștere a numărului de imigranți⁷. Un exemplu concret pentru peisajul multicultural și pluralismul religios este dat de un studiu făcut circa acum 11 ani când s-a spus că în Finlanda ar fi aproximativ 35.000 de musulmani⁸.

³ Mia Malama, Arto Kallioniemi, *Student teachers' viewpoints of the current RE solution and how RE should be profiled in the future in Finland*, în „Nordidactica, Journal of Humanities and Social Science Education”, No. 4 (2017), p. 71.

⁴ Tuula Sakaranaho, *Religious education in Finland*, în „Temenos”, Vol. 49, No. 2 (2013), p. 226.

⁵ Grace Davie, *op. cit.*, p. 89.

⁶ Tuula Sakaranaho, *op. cit.*, p. 226, *apud* Alitolppa-Niitamo, Anne Somali, *Youth in the Context of Schooling in Metropolitan Helsinki: A Framework for Assessing Variability in Educational Performance*, în „Journal of Ethnic and Migration Studies” 30 (1), 2004, p. 81.

⁷ Shahnaj Begum, Marjaana Seppänen, *Islamic Values in Elderly Care in Finland: The Perspective of Muslim Women Caregivers*, în „Journal of International Women's Studies”, 18(2), 2017, p. 59.

⁸ Felice Dassetto, Silvio Ferrari, Brigitte Maréchal (coord.), *Islam in the European Union: What's at stake in the future*, Brussels, European Parliament, 2007, p. 107.

Conform acestui studiu, au fost perioade când nu existau profesori pregătiți special să predea religia islamică în școlile finlandeze și festivitățile islamice nu sunt recunoscute de către Stat, în sensul că ziua de vineri după-amiază nu este zi liberă pentru ceremoniile religioase⁹. Însă trebuie să revenim asupra aspectului că este garantată prin constituție educația religioasă în școlile publice și există personal calificat, la care se adaugă și libertatea de a practica credința creștină personală în spații speciale¹⁰. După alte analize, în 2011, în Finlanda erau aproximativ 60.000 de musulmani¹¹, iar în 2012 numărul de persoane rezidente în țară au fost 195.000, reprezentând 3,6% din populație¹².

Datorită imigranților, și de aici a minorităților religioase, în Finlanda politicile educaționale se doresc a fi în direcția unei informări multiculturale¹³. Interacțiunea între religie și mai multe culturi în Finlanda a condus, după 1998, la cinci politici educaționale referitoare la multiculturalism: radicalizarea politică, relațiile etnice, cetățenia activă, formarea identității și demnitatea umană¹⁴.

Prezența somalezilor în Finlanda este una destul de numeroasă: aproximativ 17.000 de oameni vorbesc somaleză ca fiind prima lor limbă, iar cazurile tutorilor somalezi și ale elevilor în școlile publice finlandeze au determinat nenumărate conflicte referitoare la religie și multiculturalism în politicile educației finlandeze¹⁵. Au existat reclamații în ceea ce privește lipsa resurselor educaționale, nepromovarea limbii lor și a culturii. Astfel au luat naștere acuzații discriminatorii, tensiuni.

Aproximativ 50% dintre ei au făcut formalitățile pentru a obține cetățenia, însă în ceea ce privește inițiativa integrării în societate, aceasta lipsește cu desăvârșire. Prin prezența în școli cer dreptul

⁹ *Ibidem*, p. 108.

¹⁰ Agata Skwron-Nalborczyk, *Relations between the State and Islam in Finland and Poland*, pp. 98-99, în Robert Mason (ed.), *Muslim minority-State relations. Violence, integration and policy*, Palgrave Macmillan, England, 2016.

¹¹ Soeren Kern, *Muslim immigration transforms Finland*, Disponibil la: <https://www.gatestoneinstitute.org/2075/finland-muslim-immigration>. Accesat 2 octombrie 2018.

¹² Begum Shahnaj, Seppänen Marjaana, *op. cit.*, p. 59.

¹³ Martin Ubani, *When teachers face religion in public education. Case examples from Finnish public education*, în „Journal Religious Education” (2018) 66, p. 141.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 142.

de proprietate, drepturi care sunt mai degrabă impuse decât negociate democratic. Mai mult, referitor la religie, aceasta este văzută la modul coercitiv, penalizator¹⁶.

Un exemplu concret este cel al unei școli primare din Helsinki cu 350 de elevi în clasele 1-6, dintre care 10% aduc școlii o finanțare suplimentară considerabilă¹⁷. Întrebarea care survine inevitabil este religia, multiculturalismul și practica religioasă sunt în conflict? În această școală există șapte tipuri diferite de educație religioasă: luterană, catolică, greacă-ortodoxă, musulmană, budistă, ISKCON și etică seculară pentru elevii fără apartenență religioasă¹⁸.

În cazul educației religioase, statul propune o soluție pluridirecțională în ceea ce privește studierea religiei, astfel încât elevii aparținând diferitelor comunități religioase au dreptul la educație în concordanță cu propria lor religie. În Finlanda, identificarea apartenenței religioase a elevilor este furnizată de registrul civil fiecărei școli în fiecare an¹⁹.

În prezent, educația religioasă în școlile finlandeze este bazată pe un sistem confesional²⁰. Acest lucru înseamnă că elevii sunt divizați în funcție de apartenența religioasă, iar cei care nu sunt înscrși într-o comunitate religioasă primesc o educație alternativă. În această direcție, Comitetul Național al Drepturilor Omului precizează că dacă educația alternativă este realizată neutru, într-o manieră obiectivă, și respectă convingerile religioase ale elevului, acest tip de sistem nu intră în conflict cu articolul 18²¹.

Regula principală în ceea ce privește ora de religie este că aceasta se face în acord cu apartenența religioasă a majorității elevilor. Cel mai des întâlnim educație religioasă la cultul evanghelic luteran. De asemenea, există și situații în care copiii nu sunt

¹⁶ *Ibidem*, pp. 142-143.

¹⁷ Este vorba de 49.000 de euro, sumă care contribuie la ceea ce se numește discriminare pozitivă, care are la bază un număr mare de elevi cu limba maternă diferită de cea finlandeză. Martin Ubani, *When teachers face religion in public education. Case examples from Finnish public education*, p. 143.

¹⁸ Martin Ubani, *When teachers face religion in public education. Case examples from Finnish public education*, p. 144.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Matilda Merenmies, *Religion in finnish school: A human rights perspective, Master's Thesis in Constitutional Law*, Supervisor: prof. Tuomas Ojanen, University of Helsinki, Faculty of Law, January 2017, p 52.

²¹ *Ibidem*.

înscriși într-o comunitate religioasă, în această situație ei pot participa la ore dacă este făcută o cerere de tutorele legal²².

Dacă sunt mai mult de trei elevi care aparțin cultului evanghelic luteran sau celui ortodox, ei pot beneficia de educația religioasă confesională chiar dacă nu constituie o prezență majoritară²³. Aceste două culte au un statut privilegiat deoarece reprezintă cele două Biserici Naționale de stat. În școlile din Finlanda întâlnim regula celor trei elevi, regulă care este valabilă și în situațiile în care există cereri prevăzute de lege prin care se asigură dreptul la o astfel de educație religioasă și pentru minoritățile religioase²⁴.

În 2014, Guvernul finlandez a avut încercări de a schimba regula celor trei elevi pentru oferirea unei alternative în ceea ce privește educația religioasă la zece elevi printr-un amendament. Acesta avea drept scop echilibrarea bugetului de stat începând cu anul 2015. Numai că această inițiativă nu a fost primită cu brațele deschise de către Comitetul de drept constituțional al Parlamentului finlandez, care a anticipat expunerea la un comportament discriminatoriu în ceea ce privește modul în care se organizează orele de religie²⁵.

Atunci când nu se poate furniza educație religioasă pentru elevii care aparțin minorităților religioase și nici ore de etică, situația este una destul de delicată. Școlile sunt obligate prin Consiliul Național al Învățământului (3/012/2014) să pună la dispoziție alte activități semnificative și utile pentru elevii care nu participă la orele de religie²⁶.

O situație diferită din cele menționate până acum face referire la zona mitropolitană Helsinki, unde sunt școli în care educația religioasă este furnizată pentru cinci sau șase religii diferite, la care se adaugă și orele de etică seculară²⁷. Această segregare duce la multe lipsuri, însă cel mai greu pentru directorii școlilor este să găsească profesori instruiți pentru minoritățile religioase²⁸.

²² *Ibidem*, p. 54.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ În realitate, aceste activități cuprind ore de studiu, de rezolvare a temelor sau de vizionare a unui film.

²⁷ Matilda Merenmies, *op cit.*, p. 55.

²⁸ *Ibidem*.

Rolul Bisericii în Finlanda

Din punct de vedere legal, Finlanda este un stat secular, relația dintre Biserică și Stat este definită prin locul pe care i-l oferă prin constituție. Statutul și rolul RE în școlile finlandeze comportă și un aspect problematic atunci când se are în vedere libertatea religioasă a elevilor²⁹.

O parte dintre membrii comunității Bisericii Luterane mențin apartenența la aceasta fără să menționeze ca argument principal credința, ci doar pentru ritualurile și tradițiile Bisericii: de exemplu, ceremoniile de la nuntă și botez³⁰. Finlanda zilelor noastre este o societate destul de secularizată, iar membrii Bisericii Luterane mențin apartenența la aceasta datorită istoriei și tradiției acesteia³¹. Biserica Luterană este prezentă în activitățile Statului, de exemplu ceremonia parlamentului este deschisă prin serviciile confesionale.

Separarea legală a Bisericii de Stat s-a făcut prin Actul Constituțional din 1919 și prin adoptarea Legii libertății religioase cu patru ani mai târziu. Prin Legea din 1923, pe de o parte, este garantată libertatea religioasă și, pe de altă parte, sunt acordate drepturi fundamentale altor comunități religioase. Tot prin această lege Statul se declară neutru din punct de vedere religios³². În pofida separării oficiale dintre Biserică și Stat, atât Biserica Evanghelică Luterană, cât și Biserica Greacă Ortodoxă rămân organizații cu un statut susținut de lege³³.

Sunt opinii că, în Finlanda, rolul Bisericii ca instituție a scăzut foarte mult, rolul social a crescut și este într-o permanentă dezvoltare. Aceasta reprezintă o întărire a rolului diaconiei în societatea finlandeză. Un exemplu edificator este faptul că Biserica din Finlanda este un important furnizor de consiliere familială și deține un rol principal în criza activităților profesionale: „Noi construim poduri în mijlocul dezacordurilor și ajutăm la construirea unei singure și

²⁹ *Ibidem*, p. 2.

³⁰ *Ibidem*, p. 7.

³¹ *Ibidem*, p. 8.

³² *Ibidem*.

³³ Sărbătorile principale din Finlanda sunt ținute de Biserica Evanghelică Luterană și de Biserica Greacă Ortodoxă.

civilizate societăți...”³⁴. Aici Biserica Luterană și Biserica Ortodoxă sunt recunoscute ca Biserici naționale³⁵.

Aproximativ 84,1% dintre finlandezi sunt membri ai Bisericii Evanghelice Luterane³⁶ și doar 1% aparțin Bisericii Ortodoxe³⁷. Participarea finlandezilor la serviciul religios nu este una activă, ci una ocazională, la sărbători, nunți sau înmormântări. Biserica Evanghelică Luterană estimează că 2% dintre membrii ei merg săptămânal la slujbă și 10% merg lunar³⁸. Într-un sondaj realizat de Biserica Luterană s-a observat faptul că cetățenii au o încredere mai mare și o atitudine pozitivă față de Biserica Creștină, comparativ cu situația din trecut: 70% au încredere în Biserica Luterană, 65% în Armata Salvării și 62% în Biserica Ortodoxă³⁹.

Anul 1989 a fost unul care și-a lăsat amprenta. Convenția Drepturilor Copilului a condus la înțelegerea rolului educației religioase într-o direcție nu tocmai dorită, o abordare holistică a umanității. Astfel, discuțiile despre RE au devenit vulnerabile. S-a pus problema statutului orei de religie în școli și au luat naștere întrebări despre rolul Bisericii Luterane. Prin atitudinile contradictorii în ceea ce privește prezența orei de religie în școli s-a cerut ca Biserica Luterană să nu se implice în structurarea educației religioase în școlile publice. Aceste atitudini s-au transformat în presiuni pentru reorganizarea sistemului educațional religios, din model confesional să devină model non-confesional, cum este în țările scandinave⁴⁰. Modelul contemporan cuprinde aspecte legate de învățarea despre religie și învățarea din religie.

³⁴ <https://finland.fi/life-society/finnish-church-aims-to-be-down-to-earth/>. Accesat 1 octombrie 2018.

³⁵ <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2004/35453.htm>. Accesat 1 octombrie 2018.

³⁶ Martin Ubani, *Young, Gifted and Spiritual: The Case of Finnish Sixth-grade Pupils*. Research report 278. Department of Applied Sciences of Education. University of Helsinki, Academic dissertation to be publicly discussed, by due permission of the Faculty of Behavioural Sciences at the University of Helsinki, in Auditorium XII, Main Building, Fabianinkatu 33, on February 17, 2007, p. 17, Disponibil la <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20053/young-gif.pdf?sequence=2>. Accesat 26.03.2019.

³⁷ https://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Noticias_Imagens/1_curriculum_in_finland.pdf. Accesat 23 februarie 2019.

³⁸ <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2004/35453.htm>. Accesat 1 octombrie 2018.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Martin Ubani, Krisi Tirri, *Religious education at schools in Finland*, în M. Rothgangel, M. Jäggle, G. Skeie (Eds.), *Religious education at schools in Europe. Part 3: Northern Europe*, Wien: Vienna University Press, 2014, p. 110.

RE în context european

În majoritatea țărilor din Europa, RE face parte din *curriculum*-ul școlar, dar statutul este diferit. În abordarea europeană, modelele de RE se situează în contextul educației despre, din și în religie, cea din urmă familiarizează elevii cu tradiții religioase specifice⁴¹.

Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului accentuează că articolul 18 permite educația religioasă în școli sub forma disciplinelor: istoria religiilor și etică, dacă este făcută „obiectiv și într-un mod neutru”⁴². Concret, educația religioasă poate fi realizată atât în școlile statelor care se declară seculare, cât și în cele cu sistem bisericesc de stat, doar dacă este realizată într-o manieră nediscriminatorie⁴³.

În context european, educația religioasă în școlile de stat este organizată în acord cu dorințele părinților și este schițată după trei modele⁴⁴:

- obligatorie pentru toți elevii, în cazul în care aceasta nu intră în conflict cu acordurile părinților;
- cu statut opțional, permite retragerea de la oră;
- educație religioasă confesională, disciplină obligatorie. La acest din urmă model este luată în considerare respectarea dorințelor părinților și garantarea libertății religioase.

Precizări referitoare la practicile religioase în RE în școlile finlandeze

Legea finlandeză precizează că educația religioasă nu este aceeași cu practica religioasă. În acest sens, în 2002 a fost dat un amendament pentru Legea libertății religioase (secțiunea 13). Înainte, această secțiune prevedea ca educația religioasă să fie denominațională,

⁴¹ Peter Schreiner, *Religious Education in the european context*, în Lynne Broadbent, Alan Brown (Eds.), *Issues in Religious Education*, Routledge Falmer, London and New York, 2005, p. 82.

⁴² Matilda Merenmies, *op. cit.*, p. 45.

⁴³ CCPR General Comment 22, para 6, Disponibil la: <https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/general%20comment%2022.pdf>. Accesat 23 februarie 2019.

⁴⁴ Matilda Merenmies, *op. cit.*, p. 47.

iar acum face referire la apartenența religioasă a elevilor. Schimbarea are la bază intenția de a separa educația religioasă de practicarea credinței prin apartenența la un cult⁴⁵. Consiliul Național de Învățământ menționează că obiectivul educației religioase nu este de a-i instrui în practica religioasă pe elevi, ci de a-i familiariza, pe de o parte, cu propria cultură religioasă și, pe de altă parte, de a le face cunoscute și alte puncte de vedere, ale altor religii⁴⁶.

După Consiliul Național al Educației, școlile au libertatea de a organiza evenimente religioase precum slujirea Bisericii în școli și Adunarea creștină de dimineață. Cea din urmă situație face referire la faptul că, înainte de începerea orelor, elevii ascultă un cuvânt scurt sau o predică rostită de un preot local sau de o altă persoană din parohie⁴⁷.

Adunarea de dimineață stârnește discuții cu aspecte controversate. Unele dintre acestea fac referire la faptul că acei elevi care, din diferite rațiuni, nu participă la adunarea de dimineață se simt marginalizați și, mai ales, reclamă că nu le este respectat dreptul de a nu-și manifesta credința și de a nu-și declara motivele pentru care refuză să ia parte la evenimentele religioase permise în școli⁴⁸. De exemplu, pentru a media conflictele survenite în urma unor practici menționate anterior, cancelarul adjunct al Justiției a recomandat Consiliului Educației să interzică prezența unor astfel de activități care separă elevii. Consiliul nu a schimbat liniile directoare, precizând că acest aspect a fost elucidat de către Comitetul Constituțional, mai concret acesta a spus că intonarea imnului religios nu este considerată practică religioasă⁴⁹. Această atitudine evidențiază statutul religiei majoritare în Finlanda și faptul că nu se dorește ca școlile să devină zone neutre în ceea ce privește religia, iar străduințele de a înlocui aceasta au fost în totalitate eradicate.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 55.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 55-56.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 60-61. Această realitate cotidiană, pe de o parte, este interpretată ca fiind părtinitoare, pentru că există păreri diferite. Cele mai multe voci nu sunt de acord cu acest obicei, chiar dacă se încadrează în prevederile Consiliului Național al Educației, care spune următoarele în acest sens: cei care nu au apartenență religioasă sau aparțin unei minorități religioase se pot sustrage de la adunarea de dimineață; Matilda Merenmies, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 62.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 63.

Conținutul religios, în școlile finlandeze, nu este redus doar la educație religioasă, ci presupune o gamă variată de activități angajate în tradiție și cultură⁵⁰. Sunt întâlnite diferite practici atunci când se face referire la lipsa înțelegerii a ceea ce înseamnă libertatea religioasă. La baza educației religioase din școlile finlandeze stă articolul 18 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice, care stipulează ca educația religioasă să se facă pentru cultul majoritar, dar oferă și posibilitatea de a se sustrage de la aceasta în urma cererii tutorelui legal. Este menționat în mod deosebit ca predarea religiei să fie obiectivă și neutră, să nu includă practici religioase, cântarea imnelor religioase și învățarea rugăciunilor să nu fie parte integrată a orei de religie⁵¹. După cum am menționat în cele scrise anterior, „egalitatea” și „non-discriminarea” sunt cuvinte cheie, alături de evitarea disparării elevilor în grupuri separate pentru realizarea unei educații religioase⁵². Cel din urmă aspect care face referire la segregarea elevilor în grupuri este imposibil de evitat și este adesea interpretat ca o atitudine discriminatorie⁵³.

În anul 2014, Ministerul Educației a făcut anchete referitoare la rolul și statutul RE în școlile publice. Astfel, 27% dintre tinerii cu vârste cuprinse între 15-29 ani s-au simțit în minoritate în ceea ce privește orientarea lor religioasă sau în lipsa acesteia. Surprinzător a fost că 23% dintre băieții chestionați și 24% dintre fete au spus că au simțit discriminare atunci când din pricina apartenenței lor la Biserica Luterană a trebuit ca ei să participe obligatoriu la orele de educație religioasă luterană⁵⁴. Elevii din învățământul secundar finlandez sunt mai pozitivi, mai deschiși atunci când profesorul încadrează lecția într-o viziune asupra lumii și nu într-un dogmatism rece. Ei sunt, de asemenea, cooperativi în discuții legate de alte religii din mai multe unghiuri⁵⁵.

Se dorește ca modelul finlandez de RE să nu fie unul confesional, în sensul că instruirea religioasă a elevilor nu trebuie să includă

⁵⁰ *Ibidem*, p. 68.

⁵¹ *Ibidem*, p. 69.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 70.

⁵⁴ Katja Koreakoski, Martin Ubani, *What positive things do students from different backgrounds see in integrated RE lessons with collaborative teaching? Three cases from a Finnish teaching experiment*, în „Journal of religious education”, 2018, 66, p. 53.

⁵⁵ *Ibidem*.

elemente de formare a credinței⁵⁶. Mai mult decât atât, începând cu anul 2000 nu mai există condiția ca profesorul să aparțină unei anumite comunități religioase și s-a abordat problema caracterului moral și a competenței profesorului care va preda religia⁵⁷.

Religia are locul său în educația de bază pentru că îi ajută pe copiii să crească armonios, să cunoască și să înțeleagă identitatea religioasă care stă la baza culturii și este fundamentul tradițiilor, precum și dezvoltarea unui comportament tolerant față de alții prin studierea altor religii și ascultarea altor puncte de vedere⁵⁸.

Multiculturalism religios și integrarea minorităților religioase

În Finlanda se face simțită prezența unui multiculturalism liberal, care nu se încadrează în criticile seculare, iar acest pluralism religios are drept scop accentuarea rolului RE în includerea și acomodarea minorităților religioase. Se dorește ca elevii să nu mai fie separați la orele de religie, căci aceasta ar conduce la excluderea minorităților din societate. Astfel, se dorește – și se fac demersuri – ca în școli religia să se deschidă mai ales în direcția tradițiilor, practicilor și a culturii⁵⁹. În anul 2015, s-a făcut o statistică prin care s-a constatat că peste 90% dintre elevi participă la orele de religie luterană, 5% participă la orele de etică seculară, 2% la orele de religie musulmană și 1% la ora de religie ortodoxă⁶⁰.

Statul finlandez a progresat prin dezvoltarea unei politici multiculturală cu scopul de a promova identitatea culturală a celor pentru care Finlanda devine noua țară natală. Acest obiectiv a avut repercusiuni în școlile finlandeze de stat, unde simultan cu limbile finlandeză și suedeză, elevi proveniți din medii lingvistice variate

⁵⁶ Martin Ubani, *When teachers face religion in public education. Case examples from finnish public education*, p. 145.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 146.

⁵⁸ Matilda Merenmies, *op. cit.*, p. 70.

⁵⁹ Katja Koreakoski, Martin Ubani, *op. cit.*, p. 51; Mai multe detalii despre aceste aspecte vezi la Karl Ernst Nipkow, *Religious education in Europe: comparative approach, institution, theories, research*, în Marian de Souza, Gloria Durka, Robert Jackson, Andrew McGrady (Eds.), *International handbook of the religious, moral and spiritual dimensions in education, Part one*, Springer, Dordrecht, 2009, pp. 577-590.

⁶⁰ Mia Malama, Arto Kallioniemi, *op. cit.*, pp. 73-74.

au acum privilegiul și dreptul de a învăța limba maternă în cadrul *curriculum*-ului școlar⁶¹.

Precizări legislative. Pași importanți în istoria RE în Finlanda

Asupra modului în care se face educație religioasă în Finlanda, trebuie luate în considerare următoarele trei aspecte importante. În prim-plan sunt aspecte de ordin juridic, mai exact recunoașterea comunităților religioase care aparțin unei anumite confesiuni sau cult și oferirea dreptului de a avea educație religioasă în școlile de stat, în al doilea plan, statutul religiei ca obiect de studiu în școală și, în al treilea plan, autoritatea de stabilire a obiectivelor educației religioase, autoritate care devine responsabilă și pentru integrarea ei⁶².

Comparativ cu alte țări membre ale Uniunii Europene, relația Biserică-Stat este oarecum diferită în Finlanda, deoarece sunt recunoscute două Biserici naționale: Biserica Evanghelică Luterană (70% dintre finlandezi sunt luterani⁶³) și Biserica Ortodoxă. Acest sistem dual al Bisericilor de stat are consecințe asupra educației religioase în școlile de stat.

Legea școlii primare a pus bazele educației religioase în școli, menționând faptul că în *curriculum*-ul școlar ar trebui incluse și ore de etică⁶⁴. În aceeași lege este menționat faptul că, pe de o parte, predarea religiei trebuie să se facă conform confesiunii majorității. Pe de altă parte, școlile ar trebui să ofere educație religioasă și pentru elevii care aparțin altor confesiuni, cu precizarea să fie douăzeci de elevi care aparțin unei comunități religioase și dacă părinții acestora fac o solicitare în acest sens. Această hotărâre a fost foarte importantă pentru ortodocși⁶⁵. De asemenea, legea a stabilit și pentru elevii care nu aparțin vreunei comunități religioase să beneficieze de educație etică.

Până în anul 1920, statul finlandez a recunoscut dreptul elevilor din școlile de stat la educație religioasă atât pentru majoritățile

⁶¹ Tuula Sakaranaho, *op. cit.*, p. 225.

⁶² *Ibidem*, p. 226.

⁶³ Martin Ubani, *When teachers face religion in public education. Case examples from Finnish public education*, în „Journal of Religious education”, p. 139.

⁶⁴ Tuula Sakaranaho, *op. cit.*, p. 230.

⁶⁵ *Ibidem*.

religioase, cât și pentru minorități, la care se adaugă și educația în etica seculară⁶⁶. Acesta a constituit pasul prin care s-a promovat un sistem educațional diferit pentru predarea religiei.

În 2004 s-a hotărât ca educația religioasă să se furnizeze ținând cont de credința și convingerile părinților și de cele ale elevilor⁶⁷. Legea libertății religioase a fost adoptată în 2003 și a fost pusă în practică în 2004.

Modelul de RE este unul confesional în sensul că elevii beneficiază de ore de religie în concordanță cu apartenența religioasă, iar conținutul reliefează în mod deosebit tradițiile religioase. Este considerat un model slab pentru că nu implică atașament sau inițiere în experiența credinței⁶⁸. În prezent, Finlanda are scrisă *curricula* pentru următoarele denominațiuni care beneficiază de RE: luterană, ortodoxă, adventistă, ISKON, catolică, „God’s people”, budistă, musulmană, Societatea Bahai, antroposofie, iar pentru cei care nu se declară religioși *curriculum*-ul pentru Etică, adică un fel de umanism secular, drepturile omului și filosofie⁶⁹.

Legea educației din 1998 menționează că pentru furnizarea educației religioase trebuie să se îndeplinească următoarele condiții: în primul rând, este indispensabilă recunoașterea denominațiunilor de către statul finlandez, în al doilea rând, *curriculum*-ul trebuie să fie aprobat de către Consiliul Național al Educației și, nu în ultimul rând, pentru implementare este nevoie de cel puțin trei elevi care să facă parte dintr-o anumită comunitate religioasă și de cererile pe care le fac tutorii legali ai copiilor⁷⁰. Elevii cu alte orientări religioase pot opta pentru a participa la orele de religie luterană sau ortodoxă⁷¹, în timp ce elevii luterani sau ortodocși nu pot opta pentru alte tipuri de ore de religie.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 108.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ De la această regulă fac excepție cultul luteran și cel ortodox, nu se fac cereri pentru a beneficia de educație religioasă. O situație diferită este pentru copiii care aparțin de Wicca. Pentru că aceasta nu are un statut definit prin lege, nu pot primi ore de religie Wicca în școli. Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 108.

⁷¹ Acest fapt este des întâlnit în școli, motiv pentru care apar multe discuții asupra conținuturilor și asupra modului în care acestea sunt făcute cunoscute elevilor.

Statutul și *curriculum*-ul RE în Finlanda

Educația de bază este obligatorie pentru copiii finlandezi cu vârsta între 7-16 ani, iar educația religioasă este o disciplină cu statut obligatoriu și se studiază cel puțin o oră pe săptămână la fiecare nivel de studiu⁷², din clasa I până în clasa a XII-a⁷³. Educația religioasă luterană și ortodoxă sunt obligatorii în școlile de stat, iar orele de religie pentru adepții altor convingeri sunt lăsate în grija părinților și a elevilor⁷⁴.

Aceeași lege a educației precizează că în situația în care un elev nu este înregistrat într-o comunitate religioasă, poate participa la orele de religie care aduc o îmbogățire culturală și corespund convingerilor pe care le are, prin înaintarea unei cereri de către părintele său⁷⁵.

Pentru ca acest model de educație religioasă să fie păstrat este necesar să fie exclusă practica religioasă. Cunoașterea științifică primează în fața angajamentului și obiectivele pedagogice ale școlii sunt mai importante decât scopurile comunităților religioase⁷⁶.

Daniel Fleming susține că RE permite copilului cu adevărat să interpreteze religiosul moral excelent într-o perspectivă secularizată asupra lumii. În contextul asaltului înlocuirii educației religioase cu cea morală, Daniel Fleming susține că RE are un rol care nu poate fi trecut cu vederea⁷⁷. Școala, în zilele noastre, are un rol mai mare în dezvoltarea valorilor decât familia. RE a fost pusă pe aceeași linie cu educația pentru valorile societății. Valorile educației în școală reprezintă mai mult decât simple discuții teoretice despre valori în contexte diferite⁷⁸.

⁷² Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 107.

⁷³ Reprezența Patriarhiei Române la Bruxelles, *Studiul Religiei în școlile publice din statele membre ale Uniunii Europene*, Editura Tipografia Cărților Bisericești, București, s.a., p. 29.

⁷⁴ Tuula Sakaranaho, *op. cit.*, p. 232.

⁷⁵ *Basic Education Act Chapter for, Section 13:6*, <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf>. Accesat 21 februarie 2019.

⁷⁶ Tuula Sakaranaho, *op. cit.*, p. 234.

⁷⁷ Daniel J. Fleming, *The enduring contribution of religious education to reason's good functioning. The case of moral excellence*, p. 31, în Arniikia Kuusito, Liam Gearon (Eds.), *Value learning trajectories. Theory, method and context. Researching on Religious and Spiritual Education*, vol. 10, Waxmann, Münster, 2017.

⁷⁸ Konstantin Linder, *Experiencing values in religious education*, p. 45, în Arniikia Kuusito, Liam Gearon (Eds.), *Value learning trajectories. Theory, method and context. Researching on Religious and Spiritual Education*, vol. 10, Waxmann, Münster, New York, 2017.

Rolul este de a cultiva abilitatea de a fi tolerant într-o lume pluralistă și de a nu avea atitudini ofensatoare, astfel încât RE are un aport în dezvoltarea unei rațiuni echilibrate, a unei morale excelente ce conduce la înflorirea umanității⁷⁹. Religia oferă posibilitatea de a interpreta realitatea și îi orientează pe credincioși să aibă un comportament moral⁸⁰. RE implică ceva mai mult decât învățarea la nivel cognitiv despre alte religii – cere studenților să transpună experiențele lor și prin filtrul unei perspective religioase⁸¹.

În Finlanda, educația religioasă este furnizată în funcție de orientarea religioasă. În practică, învățământul religios cuprinde treisprezece⁸² *curriculum*-uri diferite referitoare la treisprezece tradiții de credință distincte, inclusiv educație religioasă creștin-ortodoxă, catolică și evreiască⁸³. Modelul finlandez de RE presupune noțiunea de societate civilă democratică în care multitudinea credințelor și a punctelor de vedere pot coexista.

Curriculum-ul educației religioase în Finlanda pune accentul pe alfabetizarea religioasă⁸⁴ și este prezentă și moștenirea religioasă. Accentul cade pe nevoia copiilor de a dezvolta aptitudinile necesare pentru a putea purta un dialog interreligios, precum și aptitudini pentru a putea trăi într-o societate multireligioasă⁸⁵.

Scopul RE este de a-i obișnui pe elevi cu elementele de bază ale propriei credințe religioase, de a le oferi o introducere în studiul celorlalte mari religii ale lumii, precum și de a-i ajuta să cunoască și să înțeleagă dimensiunea istorică, culturală sau morală a fenomenului religios⁸⁶. Aceste obiective imediate urmăresc asistarea tinerilor în găsirea și definirea propriilor concepții de viață.

În cazul RE din școlile publice finlandeze este indispensabilă cunoașterea contextului din nordul Europei⁸⁷. Finlanda s-a evidențiat

⁷⁹ Daniel J. Fleming, *op. cit.*, p. 40.

⁸⁰ Konstantin Linder, *op. cit.*, p. 46.

⁸¹ Daniel J. Fleming, *op. cit.*, p. 39.

⁸² După alte surse, sunt chiar 20 de *curriculum*-uri distincte; Arto Kallioniemi, Martin Ubani, *Religious education in Finnish School System*, p. 180, în Hannele Niemi, Auli Toom and Arto Kallioniemi (Eds.), *The miracle of PISA. The principles and practices of teaching and learning in Finnish schools* (2nd ed.), Rotterdam: Sense, 2016.

⁸³ Katja Koreakoski, Martin Ubani, *op. cit.*, p. 50.

⁸⁴ Arto Kallioniemi, Martin Ubani, *op. cit.*, p. 179.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Reprezența Patriarhiei Române la Bruxelles, *op. cit.*, p. 30.

⁸⁷ Arto Kallioniemi, Martin Ubani, *op. cit.*, p. 180.

printr-o puternică tradiție în școlile publice, școlile private fiind foarte puține în această țară. Modelul finlandez este diferit de al altor țări, în care comunitatea religioasă și Biserica au un rol principal în furnizarea educației religioase. În Finlanda, rolul Bisericii și al comunităților religioase este limitat în școlile publice⁸⁸.

În multe țări europene, educația religioasă a fost văzută ca o șansă de integrare a minorităților religioase și ca o cale prin care tânăra generație primește instrumentele necesare pentru a-și cunoaște și înțelege propria identitate⁸⁹.

Predarea religiei este văzută ca o funcție a societății. De aceea, în urma unor dezbateri controversate asupra acestui subiect, Parlamentul finlandez a decis ca educația religioasă să fie obligatorie în școlile publice⁹⁰. Un prim argument a fost de ordin sociologic, și anume că societatea finlandeză aparține Bisericii Luterane⁹¹. Această reglementare este definită printr-o perspectivă internațională, adică religia majoritară dintr-un stat este model de organizare a educației religioase într-un stat⁹².

Obiectivele orei de religie nu sunt identice cu cele ale unei cateheze confesionale. Modelul actual de RE aparține unui sistem secular, deoarece este organizat într-o formă pluralistă. În context european, modelul finlandez este unic, în sensul că minoritățile religioase beneficiază de ore de religie în funcție de apartenența religioasă. Este diferit și de alte țări nordice. De exemplu, în Suedia și Norvegia, sistemul educației religioase a fost reorganizat ca non-denominațional⁹³. RE în Finlanda are la bază cooperarea dintre Consiliul Național al Educației și comunitățile religioase, dar instruirea este verificată de Stat. Începând cu anul 2000, au apărut schimbări de ordin legislativ. În anul 2003, Parlamentul finlandez a reînnoit Legea libertății religioase cu un amendament care prevedea dreptul de a beneficia de educația conformă apartenenței religioase⁹⁴.

⁸⁸ *Ibidem*. Modelul Austriei se aseamănă cu cel al Finlandei, dar se deosebește prin faptul că un rol important în furnizarea educației religioase îl au comunitățile religioase care se ocupă și de conținutul cărților.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*, p 181.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

În 2016, 76% din populația finlandeză aparținea Bisericii Luterane, iar în 2012, 60% din populația capitalei Finlandei aparținea Bisericii Luterane. Creștinii ortodocși greci numărau aproximativ 60.000 de membri. Altă denominațiune majoritară este reprezentată de penticostali, aproximativ 40.000 de adepți. Se estimează că religia musulmană devine a doua mare religie în Finlanda, cu peste 60.000 de adepți. Iar 20% dintre adulți nu sunt înregistrați într-o comunitate religioasă⁹⁵.

După o statistică din anul 2016, 92% dintre copiii finlandezi din clasele I-VI, care aparțin cultului luteran, participă la orele de religie luterană, ore care fac parte din educația de bază, conform Consiliului Educației. Aproximativ 4% reprezintă cel de-al doilea grup mare care participă la orele de etică seculară⁹⁶. Alte denominațiuni: 1,6% Islam, 1,4% educație religioasă greacă ortodoxă⁹⁷.

Cadrul juridic contemporan

În Finlanda, dreptul egalității (în ceea ce privește limba, cultura, starea de sănătate, religia, opinia) este principiul îndrumător. Constituția finlandeză⁹⁸ declară egalitatea tuturor în drepturi și afirmă dreptul fiecăruia de a lua parte la dezvoltarea societății din care face parte. Drepturile fundamentale ale constituției finlandeze se regăsesc și în legea privitoare la integrarea imigranților⁹⁹. Guvernul recunoaște dreptul locuitorilor care țin de diverse grupuri etnice de a-și păstra și dezvolta limba și cultura¹⁰⁰. În această situație, există urmări practice pentru școlile finlandeze, în mod deosebit pentru zona metropolitană Helsinki, unde sunt predate mai multe limbi și fac parte din *curriculum*-ul școlar¹⁰¹. RE nu face excepție de la aceste urmări, ci constituie un alt aspect important prin care imigranții au dreptul de a păstra cultura și identitatea

⁹⁵ Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 105.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Constituția Republicii Finlanda* în „Codex Constituțional. Constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene”, prezentare generală făcută de Conf. univ. dr. Silviu Gabriel Barbu, Capitolul I, Articolul I, p. 595 (<http://codex.just.ro/Tari/Download/FI>). Accesat la 26 februarie 2019.

⁹⁹ Sakaranaho Tuula, *op. cit.*, p. 231.

¹⁰⁰ *Constituția Republicii Finlanda*, Capitolul 2, Articolul 17, p. 599.

¹⁰¹ Sakaranaho Tuula, *op. cit.*, p. 231.

religioasă. Atât Legea învățământului de bază, cât și Legea învățământului secundar superior asigură dreptul copiilor care aparțin și sunt înregistrați în comunități religioase să beneficieze de educație religioasă ca parte a *curriculum*-ului și în acord cu propriile lor convingeri¹⁰². Legea învățământului de bază prevede ca educația religioasă să se facă ținând cont de orientarea religioasă a majorității elevilor. În situația în care există elevi care nu aparțin majorității, în urma solicitării tutorilor, ei pot participa la ora de religie¹⁰³. Un aspect considerabil este că majoritatea oamenilor aparțin Bisericii Luterane, motiv pentru care în școlile de stat predomină orele de educație religioasă luterană¹⁰⁴. Un alt aspect este acela că în cazul în care există trei sau mai mulți elevi – regula celor trei elevi – care nu aparțin majorității religioase și, în consecință, nu participă la orele de religie, dar aparțin unei comunități religioase, municipalitatea este obligată să organizeze educație religioasă în urma apelului făcut de elevi sau părinți¹⁰⁵. Această situație este valabilă și pentru membrii religiei înregistrate în alte comunități decât cea luterană sau ortodoxă.

Mai mult decât atât, organizarea orelor de educație etică este impusă municipalităților pentru acei copii care nu aparțin unei comunități religioase sau care nu participă la orele de educație religioasă¹⁰⁶. Numărul necesar pentru a organiza astfel de ore este mic (sunt suficienți trei elevi), iar solicitarea din partea părinților este făcută doar în situația în care nu există un program de acest fel. În cazul în care aceste ore de etică nu sunt cerute școlilor, le revine datoria să organizeze alte activități¹⁰⁷.

¹⁰² Basic Education Act 1998, Chapter 4, Section 13:1, <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf>. Accesat la 21 februarie 2019.

¹⁰³ Basic Education Act 1998, Chapter 4, Section 13: 2-3; <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf>. Accesat la 21 februarie 2019.

¹⁰⁴ Sakaranaho Tuula, *op. cit.*, p. 231.

¹⁰⁵ Este un exemplu care face referire în mod direct la elevii și studenții ortodocși. Basic Education Act 1998, Chapter 4, Section 13:1, <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1998/en19980628.pdf>. Accesat la 21 februarie 2019. *Basic Education Act 1998*, Chapter 4, Section 13:2.

¹⁰⁶ *Basic Education Act 1998*, Chapter 4, Section 13: 5.

¹⁰⁷ Sakaranaho Tuula, *op. cit.*, p. 233.

Libertatea religioasă în legislația finlandeză

Definiția libertății religioase în legea finlandeză se găsește în primul rând în Constituția Finlandei¹⁰⁸: „Toată lumea are dreptul la exprimarea libertății conștiinței și la libertatea religioasă, implicând și dreptul de a profesa, practica o religie, dreptul de a-și exprima convingerile, dreptul de a accepta sau de a refuza înscrierea ca membru într-o comunitate religioasă. Nimeni nu e obligat, împotriva conștiinței sale, de a participa la practica unei religii”. În proiectul de lege al Constituției, cel mai important aspect este dreptul de a practica o religie după propriile credințe și convingeri¹⁰⁹. Dreptul de a beneficia de educație religioasă este parte integrantă a libertății religioase¹¹⁰. Prin libertatea religioasă se înțelege dreptul elevilor de a studia religie sau educație etică seculară.

Articolul 9 al Cartei Europene a Drepturilor Omului împarte libertatea de gândire, de conștiință în două părți:

„Oricine are dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și a religiei; acest drept include libertatea de a-și schimba religia, fie singur sau în comunitate cu alții, în privat sau în public, să își manifeste credința sau religia, prin cult, prin studiu și prin practică.

Libertatea practicării religiei și manifestarea convingerilor sunt limitate de prevederi legale indispensabile într-o societate democratică, pentru interesul siguranței publice, pentru sănătate sau morală sau pentru protejarea drepturilor și libertăților celorlalți.”

Legea oferă libertate în ceea ce privește instruirea religioasă confesională în școlile primare și secundare în credința personală a unei persoane. De exemplu, un elev are dreptul să fie instruit în credința sa personală și este responsabil pentru frecventarea cursurilor. Neobișnuit este faptul că profesorii din școlile ortodoxe, evanghelice luterane nu mai trebuie să fie membri ai unei anumite biserici¹¹¹. Constituția interzice atitudinea discriminatorie bazată pe religie. În acest sens, există variate orare guvernamentale puse la dispoziție prin intermediul Ministerului Educației și Ministerului Muncii, care au printre obiective descreșterea atitudinii

¹⁰⁸ *Constituția Republicii Finlanda*, Capitolul 2, Articolul 11, p. 598.

¹⁰⁹ Matilda Merenmies, *op. cit.*, p. 29.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 30.

¹¹¹ <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2004/35453.htm>. Accesat la 1 octombrie 2018.

discriminatorii, inclusiv a discriminării bazate pe religie. Programele sunt focalizate pe studii, cercetări, programe de integrare și directive pentru integrarea permanentă a imigranților în societate. Religia nu a fost subliniată în special, ci rămâne o parte a încercărilor generale ale guvernului de a se opune discriminării.

Caracteristicile RE în sistemul finlandez

În sistemul finlandez, educația religioasă are următoarele caracteristici¹¹²:

Practici integrative: pe lângă noțiunile clasice, precum cele ce țin de istoria Bisericii, pildele relatate în Biblie, orele de religie conțin informații și despre literatură, muzică, istorie, artă, la care se anexează și educația cetățenească, educația pentru drepturile omului și educația mediului. Ultimele trei tipuri de educație au fost adăugate în programa pentru educația religioasă.

Interacțiunea intimă: contemplație, liniște interioară, interacțiuni mai apropiate în relația profesor-elev, astfel educația este văzută și înțeleasă ca un dialog, pentru că la început a fost Cuvântul (Ioan 1, 1).

Gândirea critică – importanța unor opinii personale legate de problemele vieții.

Cunoașterea holistică: diferite viziuni asupra vieții referitoare la convingeri și credințe, puncte de vedere care ajută la înțelegerea anumitor comportamente și atitudini.

Modelul finlandez de RE și orele de etică seculară

Modelul finlandez diferă de alte modele ale țărilor nordice, dar are asemănări cu modelul Austriei. Rădăcinile prezentului model datează din 1920, când s-a cerut ca, la nivelul primar, RE să fie făcută în acord cu religia majoritară a elevilor¹¹³.

Modelul predominant de RE este în conformitate cu propriile convingeri și în același timp este definit ca non-confesional, iar profesorilor nu le este permis să introducă practici religioase în timpul orelor¹¹⁴. Ceea ce mai trebuie să subliniem este faptul că nu

¹¹² Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 112.

¹¹³ Mia Malama, Arto Kallioniemi, *op. cit.*, p. 73.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 71.

s-a clarificat relația dintre ceea ce înseamnă „propriile convingeri” și „practici religioase” atunci când se vorbește de RE¹¹⁵.

Modelele RE în context european se îndreaptă în trei direcții:

1. Interzicerea educației religioase în școlile de stat – cazul Franței;
2. Furnizarea unui model de educație non-confesională;
3. Un model de educație religioasă în acord cu religia dominantă a țării¹¹⁶.

În Finlanda, modelul RE implică sisteme unde acest tip de educație are un rol important în *curriculum*-ul școlar atât la nivelul primar, cât și la cel secundar¹¹⁷. În timp ce este prevăzută o minoritate religioasă din Finlanda, de exemplu, comunitatea ortodoxă, peste 90% dintre elevi participă la cursurile referitoare la Biserica Luterană, reflectând încă o dată dominația Bisericii de Stat în această parte a Europei și influența ei componentă în crearea identității naționale¹¹⁸. Există și situații în care un părinte își exprimă dorința să existe o alternativă, un curs despre filosofia vieții, de exemplu, pentru copii care provin din familii care nu aparțin unei comunități religioase. Obiectivele educației religioase în modelul finlandez sunt în linii mari confesionale, cu precizarea că este recunoscut și evidențiat rolul Bisericii Luterane în istoria Finlandei. Copiilor le sunt predate informații și despre alte religii, nu doar despre propria lor credință, pentru a-și forma idealuri mai înalte, sprijinite pe toleranță și respect pentru toți oamenii sau identitatea lor confesională. Predarea este făcută de specialiști pregătiți în această direcție¹¹⁹.

În Finlanda, există cel puțin trei opțiuni pentru RE.

În primul rând se reliefează faptul că dialogul are un rol important în sistemul actual.

A doua variantă este integrarea subiectelor, adică de a face ora de religie fără împărțirea elevilor pe grupe sau denominațiuni. Prin această opțiune se propune o oră care să cuprindă sau să conțină perspective variate despre diferite subiecte în dezbaterile din

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Liam Gearom, *The paradigms of contemporary religious education*, în „Journal for the Study of Religion”, 27(1), 2014, p. 53.

¹¹⁷ Grace Davie, *op. cit.*, p. 90.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Ibidem*.

cadrul orelor. Rolul profesorului este acela de a-i ghida pe elevi și de a-i ajuta să accepte și să înțeleagă și alte puncte de vedere decât pe cele personale. Această opțiune este cea mai agreată de elevii din școlile finlandeze¹²⁰. Dificultățile în ceea ce privește deschiderea mai largă a RE se întâlnesc în momentul în care se constată că viața reală a celor ce participă la aceste dezbateri, adică a elevilor, nu este adânc înrădăcinată într-o viață religioasă¹²¹.

Cea de-a treia posibilitate este de a aborda subiectul așa cum este și să se pună bazele unui dialog liber. Această opțiune nu se realizează foarte ușor¹²².

Curriculum-ul național de bază din 2014 se stabilește pentru prima opțiune, deoarece astfel se respectă drepturile copiilor la libertatea religioasă, precum și dreptul de a beneficia de RE în concordanță cu apartenența religioasă.

Liam Gearon, un specialist în analize critice, istorice și contemporane ale educației în contexte multidisciplinare evidențiază următoarele dimensiuni ale RE: doctrină, metodologie, etică, ritual, estetică, experiențial, social, la care se adaugă și cea estetică¹²³. El reliefează faptul că se dorește ca RE să fie centrată pe nevoile psihologice ale copilului și să fie pregătit pentru o viață de adult, adică să fie mai degrabă o educație socială¹²⁴. Mai mult decât atât, RE este mutată cu rădăcinile într-o gândire exclusiv filosofică¹²⁵, iar într-un context etnografic – RE ar trebui să fie axată pe orientarea religioasă a comunității¹²⁶. Alte dimensiuni care ar trebui luate în considerare pentru a garanta un rezultat favorabil în ceea ce privește valorile educaționale în contextul orei de religie: 1. Elevii să mediteze la propriile valori și la modul în care viața lor se fundamentează pe acestea; 2. Comunicare personală – o dimensiune care are în vedere dialogul cu alte persoane; 3. Perspectiva religioasă asupra existenței, implică prezența transcendentului¹²⁷.

¹²⁰ Katja Koreakoski, Martin Ubani, *op. cit.*, pp. 56-61.

¹²¹ Liam Gearom, *op. cit.*, p. 58.

¹²² Katja Koreakoski, Martin Ubani, *op. cit.*, p. 62.

¹²³ Liam Gearom, *op. cit.*, p. 63.

¹²⁴ *Ibidem*, pp. 64-65.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 67.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 68.

¹²⁷ Konstantin Linder, *op. cit.*, p. 45.

În această direcție, elevii menționează că este nevoie să abordeze discuții despre marile religii ale lumii, pentru ca mai apoi să poată purta discuții deschise și să manifeste toleranță cu cei de alte denominațiuni¹²⁸. În societatea zilelor noastre este foarte importantă acceptarea diferitelor religii și a opiniilor celor de altă credință – unul dintre cele mai importante obiective ale RE: are și rolul crucial de a păstra armonia și pacea și înțelegerea¹²⁹.

Factorii pentru socializarea religioasă duc la perpetuarea armoniei și înțelegerii oamenilor într-o societate pluralistă. Există trei factori importanți în socializarea religioasă:

Influența familiei: de cele mai multe ori copii se înscriu pe linia religioasă a familiei. Sunt rare situațiile în care aceștia abandonează religia și aleg alta. La aceasta se adaugă și alte excepții – căsătoriile mixte pot îngreuna educația religioasă a copiilor din cauza dezacordului părinților¹³⁰.

Influența congregației este favorizată unde socializarea religioasă are rolul de a forma un climat pozitiv pentru comunitate¹³¹.

Alte influențe: colegii par să aibă un rol mai mic în contextul relațiilor familiale atunci când se are în vedere importanța socializării religioase¹³².

Biserica, familia și școala participă la întemeierea unei rețele în favoarea socializării religioase. Religiozitatea este vizibilă dacă tinerii au parte în familiile lor de o relație vie cu membrii ei, și o relație apropiată cu școala și cu Biserica¹³³.

În urma unui studiu s-a ajuns la concluzia că *joint model*, adică modelul comun, este considerat mai bun – model care presupune

¹²⁸ Liam Gearom, *op. cit.*, p. 70; *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools*, Prepared by the ODIHR Advisory Council of Experts on Freedom of Religion or Belief, Published by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), 2007, pp. 41-45.

¹²⁹ Anuleena Kimanen, Arto Kallioniemi, *Towards Interpretive and Empathetic Encounters between Worldviews*, în „Nordidactica” – Journal of Humanities and Social Science Education, 2018:4, p. 119.

¹³⁰ Metso Pekka, *Raising a Christian or an Orthodox Christian? Parents' experience of their ecumenical reality and minority status in the religious upbringing of Finnish Orthodox children and youth*, p. 16, în Martin Ubani (Ed.), „New international studies on religions and dialogue in education”, Waxmann, Münster, New York, 2018.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ *Ibidem*.

aceeași educație pentru toți elevii, fără să se facă diferențe în ceea ce privește convingerile lor, și în același timp să existe referiri la propria religie. Acest model are scopul de a nu mai despărți elevii și să beneficieze toți de aceeași educație¹³⁴. Posibilitatea unui dialog religios mai apropiat este văzută ca un punct forte al modelului *joint*. Au fost evidențiate și riscuri ale acestui model. Mai exact, s-a pus întrebarea dacă elevii care aparțin diferitelor minorități religioase vor avea timpul necesar pentru abordări detaliate despre propria credință și pentru a dezvolta o atitudine pozitivă în contextul diversității religioase¹³⁵. S-a propus că ar fi mai bine pentru modelul *joint* să se abordeze subiecte/lecții despre marile religii ale lumii și subiecte de etică și că acest model este potrivit pentru adolescenții cu vârsta cuprinsă între 16-18 ani¹³⁶. Directorii, părinții și profesorii de alte discipline au apreciat modelul *joint* de RE. Ei îl văd ca pe o șansă de a crește importanța RE într-o lume pluralistă și de a înțelege necesitatea deschiderii către alte religii sau culturi¹³⁷.

De asemenea, a fost subliniat încă o dată pluralismul societății în școli și grădinițe, faptul că imigrația este în creștere, școala devenind un loc unde identitatea religioasă și culturală este publică sau privată, un mozaic constant mediat¹³⁸.

Modelul RE în școlile finlandeze, care este în strânsă legătură cu multiculturalismul și pluralismul¹³⁹, a fost redefinit prin Legea libertății religioase din 2003 (Legea învățământului de bază, amendamentul 2003/454). S-au făcut demersuri pentru un nou *curriculum* pentru că s-a simțit nevoia unei schimbări datorită diversității care este în creștere, astfel s-a propus studierea despre alte religii într-un stadiu incipient al școlarizării¹⁴⁰.

¹³⁴ Mia Malama, Arto Kallioniemi, *op. cit.*, pp. 75-78.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 78.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 80.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 82.

¹³⁸ Arniika Kuusisto, Arto Kallioniemi, *Finnish youth's views on religious and worldview membership and belonging*, în „Journal of Religious Education”, 2016 (64), p. 88.

¹³⁹ Martin Ubani, Arto Kallioniemi, Saila Poulter, *Finnish Class Student Teachers' Perceptions of Religious Education*, în „Nordidactica” – Journal of Humanities and Social Education”, 2015, nr. 2, p. 76.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 77.

Orele de Etică seculară

Constituie o alternativă pentru studenții ce nu aparțin unei comunități religioase sau nu s-au înscris într-o organizație („Life Philosophy”, „Life Questions and Ethics” and „Life Perspective Studies”). Fenomenul Kulosaari – o școală privată din Helsinki – a constituit unul dintre pașii importanți în ceea ce privește organizarea RE, prin introducerea unei ore de etică cu scopul de a-i aduna pe elevii separați pe considerente religioase sau non-religioase pentru a facilita acomodarea într-o societate pluralistă¹⁴¹.

În dezbaterile la nivel european s-a menționat că este nevoie de o deschidere mai largă în ceea ce privește diversitatea religioasă și punctele de vedere diferite în legătură cu RE¹⁴².

Manualele

Referitor la conținuturile cărților, acestea sunt variate și reprezintă rezultatul unei colaborări între specialiștii educației religioase și profesorii de religie¹⁴³. Martin Ubani și Arto Kallioniemi¹⁴⁴ sunt de părere că, în Finlanda, educația religioasă a avut un rol indirect printr-un *curriculum* integrativ în succesul Finlandei la evaluarea PISA¹⁴⁵.

Programele analitice sunt alese de către un Consiliu Național al Educației, care este format din reprezentanți ai Ministerului Educației și ai cultelor recunoscute de Stat. Se lasă totuși libertatea pentru adaptări la specificul și exigențele fiecărei regiuni sau chiar ale fiecărei școli. Școlile pot să aleagă unul dintre manualele oferite de editurile private, care le alcătuiesc pe structura programelor aprobate de Consiliu¹⁴⁶.

¹⁴¹ Mia Malama, Arto Kallioniemi, *op. cit.*, pp. 71-72.

¹⁴² De exemplu, s-a subliniat nevoia de acomodare a culturii islamice în școli și situații în care conflictele nu au lipsit, cum ar fi în Spania, unde se dorește ca ora de religie catolică să fie înlocuită cu una nonconfesională, sau în cazul Rusiei – introducerea culturii ortodoxe în *curriculum* nu a fost privită cu ochi buni de toată lumea, Mia Malama, Arto Kallioniemi, *op. cit.*, p. 72.

¹⁴³ Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 109.

¹⁴⁴ Amândoi sunt specialiști în domeniul educației religioase în Finlanda, recunoscuți și pe plan internațional.

¹⁴⁵ PISA face referire la: *Programme for International Student Assessment*.

¹⁴⁶ Reprezentanța Patriarhiei Române la Bruxelles, *op. cit.*, p. 30.

Pregătirea cadrelor didactice care predau RE în școlile finlandeze

În clasele I-VI, RE este predat, precum toate celelalte discipline, de învățători. Profesorii de Religie pentru clasele superioare sunt absolvenți de studii teologice universitare, cu specializare în pedagogie. Profesorii sunt desemnați de către cultele religioase și angajați și plătiți de către Stat¹⁴⁷.

Pregătirea lor profesională se face pentru toate gradele: VII-IX și pentru învățământul superior secundar (anii I-III). Pregătirea profesorilor de religie ortodoxă sau luterană se face prin absolvirea unui Master în Teologie și prin participarea la cursuri de pedagogie a educației. Viitorii profesori sunt pregătiți în domeniul Teologiei Sistemate, care cuprinde următoarele domenii: Marile religii ale lumii, Studii Biblice, Istorie, Teologie practică. Instruirea viitorilor profesori include și cursuri de Psihologia educației, Didactica educației religioase¹⁴⁸.

Formarea viitorilor profesori pentru minoritățile religioase este mai dificilă deoarece cei mai mulți dintre ei nu vorbesc fluent limba finlandeză și au multe goluri în ceea ce privește educația de bază specifică școlilor finlandeze. Cu toate acestea, se pot pregăti profesional cu sprijin financiar de la Ministerul Educației¹⁴⁹.

Martin Ubani prezintă un studiu centrat pe 538 de cadre didactice din opt instituții de învățământ din diferite părți ale Finlandei (dintre care 421 fete, 117 băieți, 380 cu vârsta sub 24 de ani, 151 cu vârsta peste 24 de ani)¹⁵⁰.

Unul din rezultatele acestui studiu prezintă răspunsul pentru întrebarea: ce face ca RE să fie un subiect important? Cei mai mulți au spus că Etica – subiectele legate de etică fac ora de religie mai importantă. La aceasta se adaugă următoarele: deschidere către toleranță, subiecte legate de morală și despre alte religii. Pe o scară mai mică au menționat și importanța cunoașterii culturale și a identității¹⁵¹. O altă întrebare: ce face ca RE să fie un subiect pozitiv? Cele

¹⁴⁷ Reprezentanta Patriarhiei Române la Bruxelles, *op. cit.*, p. 31.

¹⁴⁸ Martin Ubani, Krisi Tirri, *op. cit.*, p. 115.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 116.

¹⁵⁰ Martin Ubani, Arto Kallioniemi, Saila Poulter, *op. cit.*, p. 79.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 82.

mai multe răspunsuri au fost date pentru discuțiile libere, subiecte legate de etică, invitația la reflecție. La acestea se adaugă și rolul povestirilor, importanța toleranței și a identității culturale¹⁵². O întrebare face referire la: ce face ca RE să fie un subiect negativ? Cele mai multe răspunsuri au făcut referire la predarea după confesionalitate, la care se adaugă și centrarea pe referințe biblice, la atitudine și plictiseală, prejudecăți, istorie și referiri exclusiv la propria religie¹⁵³.

Profesorii participanți la această cercetare au menționat că pedagogia este cea care le îngreunează activitatea de predare¹⁵⁴. Un alt aspect subliniat de profesori face referire la atitudinile negative din partea părinților, a profesorilor și a elevilor la multiculturalismul și secularizarea societății¹⁵⁵.

Concluziile studiului prezentat de Ubani duc subiectul RE în direcția pozitivă și accentuează importanța subiectelor legate de etică și valori, achiziționarea unor abilități culturale. Prin accentuarea importanței eticii, de fapt, se evidențiază dorința de a înlocui doctrina luterană cu libertatea etică, urmărindu-se astfel ștergerea religiei din agenda dezbaterilor¹⁵⁶.

Martin Ubani a subliniat necesitatea ca profesorii să fie susținuți mai mult în pregătirea lor și să fie luate în evidență aceste aspecte importante încă din timpul cursurilor profesionale. Ceea ce vrea să aducă în prim-plan Ubani este faptul că profesorii și viitoarele cadre didactice au nevoie de punere la curent cu aspectele locale sau regionale din programele de învățământ, mai ales în zonele unde este prezentă diversitatea elevilor¹⁵⁷.

¹⁵² *Ibidem*, p. 84.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 86.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 87.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 89.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 90.